

ІМПЕРАТИВИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

IMPERATIVES AND DETERMINANTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION OF THE PUBLIC FINANCE MANAGEMENT SYSTEM

У статті вивчено взаємозв'язки і взаємовпливи сталого розвитку аграрного сектору економіки та системи управління державними фінансами. Визначено його місце та значення в соціо-еколого-економічній динаміці досягнення Україною Цілей сталого розвитку у цілому та глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» зокрема. Систематизовано відповідний категоріально-понятійний апарат. Вивчено інваріацію реформ, що здійснюються у сфері державних фінансів України, знайдено кореляційно-динамічні зв'язки з фактичним рівнем прогресу реалізації аграрним сектором вказаної вище глобо-цілі. Визначено динаміку індексу сільськогосподарської орієнтації державних фінансів в Україні, країнах – членах ЄС, їхній вплив на індикативну множину «аграрних» Цілей розвитку тисячоліття та Цілей сталого розвитку. Запропоновано напрями подальшого збалансування цільових орієнтирів сільського розвитку та системи управління державними фінансами.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сталий розвиток, державні фінанси, бюджетна підтримка, Цілі сталого розвитку, Стратегія реформування системи управління державними фінансами, індекс сільськогосподарської орієнтації (АОІ) державних фінансів.

В статье изучены взаимосвязи и взаимовлияния устойчивого развития аграрного

сектора экономики и системы управления государственным финансами. Определены его место и значение в социо-эколого-экономической динамике достижения Украиной Целей устойчивого развития в целом и глобо-цели «Преодоление голода, достижение продовольственной безопасности, улучшение питания и содействие устойчивому развитию сельского хозяйства» в частности. Систематизирован соответствующий категориально-понятийный аппарат. Изучено инвариацию реформ, осуществляемых в сфере государственных финансов Украины, найдены корреляционно-динамические связи с фактическим уровнем прогресса достижения аграрным сектором указанной выше глобо-цели. Определена динамика индекса сельскохозяйственной ориентации государственных финансов в Украине, странах – членах ЕС, их влияние на индикативное множество «аграрных» Целей развития тысячелетия и Целей устойчивого развития. Предложены направления дальнейшего сбалансирования целевых ориентиров сельского развития и системы управления государственным финансами.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, устойчивое развитие, государственные финансы, бюджетная поддержка, Цели устойчивого развития, Стратегия реформирования системы управления государственным финансами, индекс сельскохозяйственной ориентации (АОІ) государственных финансов.

УДК 338.43:631.1

DOI <https://doi.org/10.32843/bSES.52-40>

Петруха С.В.

к.е.н., доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою
Університет «КРОК»

Стахов Б.В.

аспірант
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Petrukha Sergii

«KROK» University

Stakhov Bohdan

Kyiv National Taras Shevchenko
University

The article attempted to draw parallels and study mutual relations and mutual effects of sustainable development of the agrarian sector of the economy of Ukraine and the public finance management system. The agrarian sector's role, place and significance was established in the social, ecological, economic dynamics of Ukraine's achieving the UN Global Sustainable Development Goals by 2030, in general, and "End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture" global goals, in particular, formal responsibility for which is allocated to agriculture, forestry and fishery. Ontology, gnociology and genesis of evolving of the concept of sustainable, stable and inclusive development, inter alia, of agro-food systems, was covered, relevant categorical definitions in leading Ukrainian and English language literature are provided. Invariance of reforms was studied, which – the reforms – are carried out in the field of public finance of Ukraine, correlation-dynamic and parametric links with an actual level of the progress of the implementation of the global goal by the agrarian sector were discovered. The dynamics of the agriculture orientation index (AOI) was set for public finance in Ukraine, European Union countries, their impact on the set of the "agrarian" Millennium Development Goals and Sustainable Development Goals. Based on the empirical curves of studied indicators of achievement of the nationally prioritized Sustainable Development Goals, results of reforming the public finance management system and impact of the corona crisis, the extrapolation was conducted for a probability of achieving a target national indicative measurer of the global goal in 2020. The directions were proposed for further balancing target points in the agrarian policy and development of the public finance management system, which – the directions' – core is the reestablishment, within the system of central bodies of executive power, of a specialized state institution, which will care of the matters of activities and fulfillment, by the agrarian sector of the economy, of relevant global and national tasks within the framework of the Sustainable Development Goals and a perspective plan of action for the implementation of the Public Finance Management System Reform Strategy.

Key words: agrarian sector of the economy, sustainable development, public finance, budget support, Sustainable Development Goals, Public Finance Management System Reform Strategy, agriculture orientation index (AOI) for public finance.

Постановка проблеми. Серед країн світу Україна за своїм природним, науково-технічним, аграрно-промисловим потенціалом та кваліфікаційно-освітнім рівнем населення має необхідні підвалини для реалізації амбітної глобальної цілі ООН «Ні голоду» через досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства

та формування потужного експортного агропотенціалу. Так, незважаючи на кризові явища, спровоковані зовнішньою агресією, аграрний сектор залишався одним із рушіїв підтримки та зростання національної економіки, щороку демонструючи позитивні темпи нарощування обсягів виробництва продовольства. За останні п'ять років обсяг виробництва сільськогосподарської продукції

в Україні збільшився більш як на 15%, створивши 17% валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, а частка сільськогосподарської продукції в загальному обсязі експорту зросла з 21% у 2010 р. до 44% у 2017 р., вона була майже вдвічі більша, ніж у другій за величиною категорії експорту «чорні та кольорові метали» [1].

Однак нині в Україні сформувалася низько-ефективна та екологічно небезпечна структура управління аграрним сектором економіки внаслідок домінування протягом багатьох років ресурсо- й енергоємних галузей та технологій, сировинної орієнтації експорту і надмірної концентрації виробництва у промислових регіонах. Як наслідок, створюються передумови втрати країною агропромислового потенціалу, формуючи загрозу зростання рівня імпортозалежності внутрішнього продовольчого ринку за цілою групою продукції, продовольчої депривації серед міського та сільського соціуму, обмеження продовольчого суверенітету країни та нівелювання раніше сформованого рівня продовольчої безпеки, особливо щодо продовольства з високим ступенем переробки. Ця проблема частково розкрита в національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [2]: «Для України необхідним є технологічне переоснащення та модернізація галузей аграрного виробництва на засадах підвищення їх енергоефективності, забезпечення дотримання екологічних норм, міжнародних стандартів якості продовольства та харчової сировини, а також гарантування продовольчої безпеки держави», а також транспарентна до мети, визначеної у Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр. [3] (далі – Стратегія): «Наявність потужної та ефективної системи управління державними фінансами є невід’ємною умовою для забезпечення стійкого економічного зростання й ефективного надання державних послуг, а також створення підґрунтя і стимулів для проведення реформ в інших сферах». Тобто роль Стратегії є незаперечною у формуванні фінансового підґрунтя модернізації аграрного сектору економіки України, зокрема в рамках реалізації національних завдань Цілей сталого розвитку ООН до 2030 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади суспільно-економічного розвитку через моноаспектність сталості були закладені ще в працях класиків, лауреатів премії з економіки пам’яті Альфреда Нобеля – В. Вернадського, С. Подольського, Е. Денісона, Р. Солоу. Подальшого розвитку в контексті створення спеціального розділу економічної теорії з питань сталого розвитку та оцінювання впливу екологічних чинників на соціально-економічний онтогенез вони набули у циклі фундаментальних праць Г. Дейлі, Х. Хотелінга і Л. Гурвіца. Проблематикою сталості економічних систем у цілому та

агропродовольчих зокрема займалися такі зарубіжні вчені, як Р. Блінк, Е. Гонч, Г. Дейлі, В. Джегетезен, Ф. Джовані, Г. Кларк, М. Котабі, Д. Медоуз, А. Оніші, К. Снеддон, Б. Х’юс.

Питанням сталого, стійкого, всеохоплюючого розвитку аграрного сектору економіки України у цілому та сільського, рибного і лісового господарства зокрема присвячено наукові праці П. Борщевського, Б. Буркинського, П. Гайдуцького, Б. Данилишина, А. Даниленка, С. Дем’яненка, С. Дорогунцева, Г. Калетніка, О. Карінцевої, В. Кравцова, Л. Купінець, А. Лисецького, В. Месель-Веселяка, В. Міщенко, О. Осауленка, С. Петрухи, Г. Платонова, П. Руснака, П. Саблука та ін.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних, методологічних та науково-практичних основ із проблем взаємозв’язку державних фінансів зі сталим секторальним розвитком національної економіки, у т. ч. через продуцентів агропродовольства, зробили: А. Чухно, В. Юрчишин, Т. Єфименко, С. Гасанов, В. Кудряшов, Д. Полозенко, А. Соколовська, В. Геєць, Л. Тулуш, А. Даниленко, Т. Богдан, І. Луніна, В. Зимовець, Н. Шелудько, І. Прокопа, І. Лютий, З. Варналій, О. Любка, О. Рожко та ін.

Однак відповідно до оцінки державних видатків та фінансової підзвітності в Україні [4], підготовленої Світовим банком у 2019 р., попри досягнутий за останні п’ять років у системі державних фінансів суттєвий поступ, рівень передбачуваності державного бюджету залишається нижчим за середній серед країн Східної Європи й Центральної Азії з рівнем доходу вище середнього, створюючи перманентну непрогнозованість фінансування заходів зі сталого розвитку аграрного сектору економіки України. А історично сформовані суттєві розбіжності між плановими й фактичними видатками за окремими категоріями функціональної та економічної класифікації на тлі проведеного секвестру державного бюджету на 2020 р. внаслідок коронакризи не лише зумовлюють віднесення питання взаємовпливів і взаємозв’язків державних фінансів і сталого розвитку аграрного сектору економіки до дискусійних у науково-публічній площині, а й роблять їх такими, що потребують подальшого ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних, методологічних, інституційних та практичних підвалин формування та реалізації глобо-моделі сталого розвитку аграрного сектору економіки України в умовах модернізації системи управління державними фінансами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі трансформацій в аграрному секторі національної економіки сформувалася багатокладна організаційно-правова виробнича структура, а зміни, які тривають у системі відносин власності, землекористування, аграрного виробництва, організаційно-правових форм господарю-

вання, позначаються на кількісно-якісних параметрах діяльності агровиробників, реалізації ними економічних, соціальних та екологічних засад сталого розвитку. Так, за часів незалежності України в аграрному секторі утвердилася інваріація форм ведення господарської діяльності: фермерські господарства, приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства та інші підприємства корпоративного сектору. Поряд із ними активно виробляють сільськогосподарську продукцію особисті селянські господарства, які представляють індивідуальний сектор.

Роль корпоративного сектору у виробництві сільськогосподарської продукції у динаміці постійно зростає. Якщо в 2005 р. валова продукція сільгоспідприємств становила 40,5%, а 59,5% виробництва припадало на особисті селянські господарства, то в останні кілька років співвідношення суттєво змінилося – 56,9% і 43,1% відповідно [5]. Частка продукції рослинництва у 2019 р. становила 78,5% загального обсягу продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами, маючи майже статичну динаміку з 2015 р. [6]. Ця інституційна група (сільськогосподарські підприємства), спеціалізуючись переважно на продукції рослинництва, обробляє близько 20 млн га сільськогосподарських угідь, які є основою результативно-якісних параметрів роботи сектору, детермінує досягнення ним Цілей сталого розвитку.

Нагадаємо, що в жовтні 2001 р. ухвалено Земельний кодекс України, яким, відповідно до Конституції України, були закріплені гарантії набуття та реалізації права власності на землю. Водночас запроваджено заборону відчуження окремих видів земель сільськогосподарського призначення. Передбачалося, що це буде тимчасовий акт, який дасть змогу підготувати відповідну законодавчу базу для формування повноцінного ринку земель. Натомість Верховна Рада України кілька разів продовжувала термін дії заборони на відчуження земель сільськогосподарського призначення. У результаті до липня 2021 р. діятиме мораторій (заборона на відчуження та зміну цільового призначення земельних ділянок сільськогосподарського призначення), який обмежує права власників земельних ділянок, закріплені частиною першою статті 90 Земельного кодексу України та статтею 41 Конституції України, у власності яких сьогодні перебуває 30,7 млн га сільськогосподарських угідь (74% площі цих угідь по Україні), у т. ч. 27,1 млн га ріллі (83,5% площі ріллі по Україні).

Автором теорії сталого розвитку є провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля Г. Дейлі, котрий розумів під ним означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн, окремо взятих країн нашої планети за науково

обґрунтованими планами, коли одночасно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення [7, с. 11].

Набуваючи наддержавного, міжпоколінного та фундаментального характеру, концепція «сталого розвитку» у 1987 р. в доповіді «Наше спільне майбутнє» [8] Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку під головуванням экс-прем'єра Норвегії Г.Х. Брунтланн уже інтерпретувалася як розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без завдання шкоди можливості майбутнього покоління задовольнити власні потреби.

Модель сталого розвитку ґрунтується на доктрині, яка становить сукупність ідей, концепцій, положень та постулатів різних наук, зокрема філософії, соціології, економіки, екології, які вже покладені в основу документів ООН та окремих країн. Доктрина сталого розвитку – це системна суспільно-соціальна доктрина, яка спрямована на зміну відносин людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження й відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери [9, с. 34]. Базові принципи концепції сталого розвитку, які логічно впливають із доктрини та дотичні до діяльності аграрного сектору економіки, доцільно згрупувати у п'ять груп:

1. Людство може надати розвитку сталого і пролонгованого характеру, для того щоб він відповідав потребам теперішніх поколінь, не позбавляючи при цьому майбутніх поколінь можливості задовольняти свої потреби.

2. Обмеження, які існують у сфері експлуатації природних ресурсів, мають відносний характер і пов'язані із сучасним рівнем техніки, соціальної організації та здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Задоволення базових потреб людей і надання їм можливості реалізувати свої сподівання на краще життя, оскільки однією з провідних причин виникнення антропогенних катастроф (у т. ч. екологічних) є бідність.

4. Налагодження балансу між екологічними можливостями планети з використанням людиною надмірних ресурсів.

5. Розміри й темпи приросту населення мають бути узгоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, яка постійно змінюється.

Основою та одночасно стрижнем концепції сталого розвитку є трикомпонентність – економіка, соціологія та екологія (табл. 1), які еволюціонують разом із трансформацією наднаціональних і національних стратегічних документів у сфері сталого природокористування, забезпечення біорізнома-

ніття й фінансового відтворення природо-ресурсного потенціалу планети у цілому та конкретної локації зокрема.

Україна офіційно підтримала низку міжнародних рішень щодо сталого розвитку, серед яких центральне місце посідають: «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Декларація тисячоліття ООН (2000 р.), Йоганнесбурзька декларація та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.). Однак у першому варіанті Стратегії розвитку системи управління державними фінансами до 2017 р. [14] недостатньо уваги приділено тріаді забезпечення «стабільності бюджетної системи – загальної фінансової безпеки – стійкого економічного зростання». Як наслідок, у період 2013–2016 рр. система управління державними фінансами не повною мірою відповідала концепту сталого та всеохоплюючого розвитку, а проявом її недостатньої ефективності були:

по-перше, низький рівень задоволення потреб населення у державних послугах, слабкість державних інституцій з огляду на великий розмір видатків сектору загального державного управління, що, за оцінками Міжнародного валютного фонду, становив на кінець 2015 р. близько 43,2% ВВП;

по-друге, відсутність цілісної системи стратегічного планування, зокрема репрезентативності макроекономічних і бюджетних прогнозів (як річних, так і середньострокових), що не дає змоги забезпечити бюджетне планування на належному рівні та призводить до послаблення зв'язків між бюджетними програмами (у т. ч. в аграрному секторі економіки) та пріоритетами (зокрема, продо-

вольчими) розвитку держави;

по-третє, відсутність стратегії розвитку податкової системи України на середньострокову перспективу суттєво ускладнює планування сільськогосподарської діяльності, створює ризики для агробізнесу в реалізації національних завдань сталого розвитку, погіршуючи інвестиційний потенціал агрореципієнтів на вказані цілі;

по-четверте, відсутність комплексної системи управління фінансовими ризиками негативно впливає на надійність бюджетної політики, а також має негативні наслідки для стійкості державного боргу й ефективного розподілу державних ресурсів відповідно до пріоритетів сталого економічного розвитку держави у цілому та агропродовольчих продуцентів зокрема.

Указана вище перша ітерація Стратегії розвитку системи управління державними фінансами стала своєрідним фінансовим підґрунтям та інституційним маяком реформування фінансово-бюджетної й фінансової сфери на етапі завершення реалізації завдань сталого розвитку аграрного сектору економіки, визначених у Цілях розвитку тисячоліття на 2000–2015 рр., та підготовки до приєднання України до Глобальних Цілей сталого розвитку, які були затверджені у 2015 р. на саміті ООН з питань сталого розвитку.

В Україні протягом 2016 р. з урахуванням досягнутого прогресу в сталому розвитку, реформування системи управління державними фінансами, місцевого самоврядування і територіальної організації влади тривав інклюзивний та водночас транспарентний процес адаптації Глобальних Цілей сталого розвитку до умов соціальної, фінансово-економічної, екологічної та продовольчої реальності. Беручи до уваги принцип всеосяж-

Таблиця 1

Характеристика трикомпонентного еволюціонування Цілей сталого розвитку та модерних принципів реформування державних фінансів

Назва складника сталого розвитку	Характеристика
Економічний	Оптимальне використання обмежених ресурсів і екологічних – природо-, енерго- і матеріалозберігаючих – технологій, включаючи видобуток та переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів, умонтування до трансформаційних етапів реформування державних фінансів необхідності дотримання балансу між фінансами, економічним розвитком і збереженням природно-ресурсного потенціалу
Соціальний	Справедливий розподіл благ, стабільність соціальних і культурних систем, у т. ч. скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми, збереження культурного капіталу й різноманіття в глобальних масштабах (людина повинна брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю й реалізації рішень, контролювати їх виконання, впливати на формування видаткової частини державного та місцевого бюджетів з урахуванням необхідності забезпечення всеохоплюючого сталого розвитку, гендерної рівності тощо)
Екологічний	Забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем, збереження здатності екосистем до самовідновлення й динамічної адаптації, запобігання деградації природних ресурсів, забрудненню навколишнього середовища і втраті біологічного різноманіття, забезпечення транспарентності та паритетності завдань у національних і локальних «фінансових» і «екологічних» стратегіях

Джерело: складено авторами за [3; 10–13]

ності, у 2017 р. була опублікована вже згадувана національна доповідь [2], де визначено 86 завдань сталого розвитку та 172 показники для моніторингу їх виконання. У рамках глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» Україною ацептовано та конкретизовано відповідні завдання з кількісними орієнтирами їх досягнення (табл. 2).

У тому ж році Кабінетом Міністрів України схвалено спочатку Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр., а згодом і план заходів її реалізації, які дотично пов'язані із забезпеченням національних завдань сталого розвитку в цілому та глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» зокрема. Це передусім [15]:

1. Підвищення стабільності та прогнозованості податкової системи шляхом розроблення Стратегії розвитку податкової системи на середньострокову перспективу, що узгоджується з пріоритетами стійкого економічного розвитку та реформуванням бюджетного процесу.

2. Узгодження строків підготовки та перегляду макроекономічного прогнозу з бюджетним циклом у контексті середньострокового бюджетного планування шляхом модернізації порядку підготовки макроекономічного прогнозу, формування інституційного підґрунтя для секторальних прогнозів,

у т. ч. розвитку сільського, лісового й рибного господарства та переробно-харчової промисловості (встановлення нових строків їх підготовки, оприлюднення та перегляду для узгодження із середньостроковим бюджетним циклом).

3. Посилення ролі головних розпорядників бюджетних коштів у бюджетному процесі шляхом визначення додаткових повноважень Міністерства аграрної політики та продовольства України (2 вересня 2019 р. трансформовано у Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України) щодо розподілу (перерозподілу) призначень за бюджетними програмами в рамках затверджених середньострокових граничних обсягів видатків на виконання секторальних завдань сталого розвитку.

4. Включення оцінки фіскальних ризиків до середньострокової бюджетної декларації шляхом проведення Міністерством аграрної політики та продовольства України попередньої оцінки фіскальних ризиків, пов'язаних із діяльністю агросуб'єктів державного сектору економіки, та визначення їхнього впливу як на державний бюджет, так і на фінансово-ресурсну базу реалізації секторальних завдань сталого розвитку.

Однак, незважаючи на те що Україна у Глобальному індексі конкурентоспроможності за рахунок прогресу в реформуванні державних фінансів за категоріями «Державні та суспільні установи» та за критеріями дотичних до системи бюджетного фінансування реалізації Цілей сталого розвитку

Таблиця 2

Національні завдання та кількісні орієнтири до глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства»

Завдання	Кількісний вимірник виконання (індикатор)	Орієнтовні значення індикатора	
		до 2025 р.	до 2030 р.
1. Забезпечити доступність збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення	1.1. Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	71	80
	1.2. Споживання молока в розрахунку на одну особу, кг/рік	320	320
	1.3. Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	78	90
2. Підвищити вдвічі продуктивність сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій	2.1. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. дол. США на одного зайнятого	12,5	15
	2.2. Індекс сільськогосподарської продукції, %	102	102
3. Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій	3.1. Індекс виробництва харчових продуктів, %	103	103
	3.2. Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКТЗЕД, %	57	65
	3.3. Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	1,3	1,7
4. Знизити волатильність цін на продукти харчування	4.1. Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %	105	105

Джерело: узагальнено авторами за [2]

(нецільове використання бюджетних коштів, необґрунтованість державних витрат та прозорість прийняття політичних рішень) покращила свої інтегральні рейтингові позиції (85-е місце зі 141 досліджуваної країни [16]), за Індексом інклюзивного розвитку як одним із вимірників здатності до інклюзивного, всеохоплюючого і сталого розвитку її позиції суттєво погіршилися (49-е місце із 74 досліджуваних країн [17]), сформувавши невтішні тенденції (рис. 1).

Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки – це пошук балансу, оптимального на конкретний період співвідношення альтернативних напрямів розвитку та вибір найефективніших методів і механізмів їх досягнення. Відповідний фінансовий механізм має бути гнучким, здатним до коригування у відповідь на зміни ендогенних і екзогенних чинників та балансуватися з можливостями державного бюджету й національної економіки. У цьому контексті виокре-

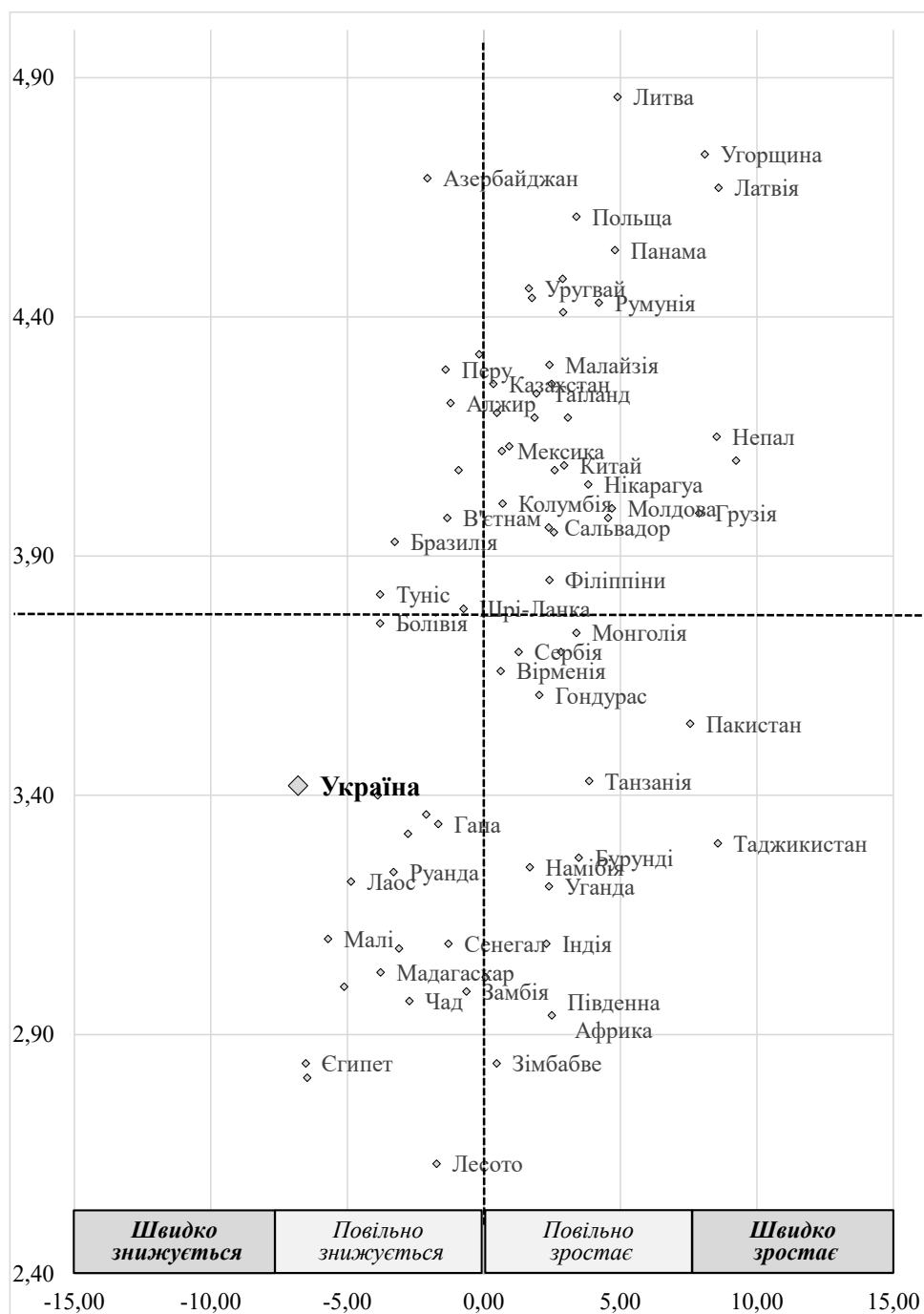

Рис. 1. Інклюзивна спроможність країн, що розвиваються, забезпечити сталий і всеохоплюючий економічний розвиток

Джерело: узагальнено авторами за [17]

мимо ключові перешкоди в досягненні аграрним сектором економіки національних цілей сталого розвитку, зокрема [2; 18–21]:

– відставання продуктивності аграрного сектору економіки України від країн-конкурентів на світовому продовольчому ринку (збільшення розриву у створенні доданої вартості), що детермінується зношеними виробничими засобами (фондами), використанням застарілих технологій, недостатньо розвинутою інфраструктурою сільських територій, і це на тлі наявного потенціалу до підвищення урожайності через багаті природні ресурси (понад 27 млн га, або 60% сільськогосподарських угідь України, становлять родючі чорноземи);

– у зв'язку з низькою доданою вартістю у сільському господарстві (його моноорієнтацією на продукування зернових і олійних культур), випереджальне збільшення за цими групами рівня рентабельності (середнє значення у 2018 р. 28,6%) порівняно з цукровими буряками, картоплею та овочами відкритого ґрунту (4,03%) майже у п'ять разів [22]) та переробно-харчовій промисловості (у т. ч. через відставання темпів зростання середньої заробітної плати штатних працівників у цієї групи виробників з аналогічним параметром по промисловості у цілому та переробній зокрема) в лютому 2020 р. становило 19% і 9% відповідно [23], через що формуються стійкі бар'єри до нарощування рівня експорту в грошовому еквіваленті, спричинені перегином у залученні інвестицій у продукування сільськогосподарської сировини порівняно з виробництвом продовольства з високою доданою вартістю внаслідок політичної заангажованості введення в обіг земель сільськогосподарського призначення та погіршення інвестиційного клімату через зростання показників бідності, продовольчої депривації та високоїмовірного подальшого скорочення програм бюджетної підтримки аграрного сектору економіки внаслідок очікувань у Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України скорочення доходів зведеного бюджету на 51,48% (за песимістичним сценарієм розвитку подій навколо пандемії коронавірусу COVID-19) [24];

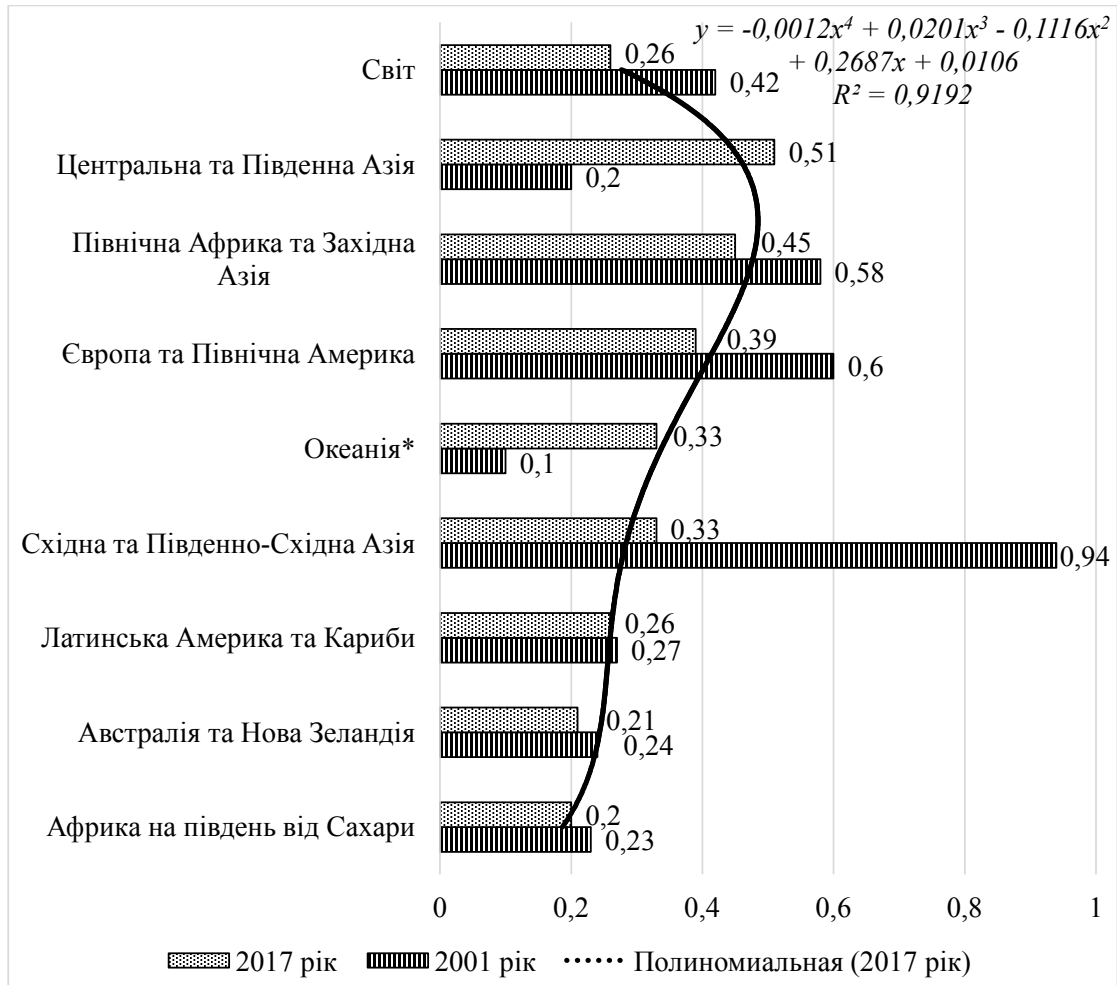
– поточний рівень інвестиційної активності аграрного сектору економіки недостатній для забезпечення випереджального зростання кількісно-якісних значень виробництва сільськогосподарської сировини та продукції з високим рівнем доданої вартості (на підприємствах переробно-харчової промисловості). Так, у період із 2000 по 2013 р. обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у цей сектор економіки збільшився, але тенденція змінилася у 2014 р. у зв'язку з підвищенням ризиків для інвесторів унаслідок збройного конфлікту на Сході України, втрати контролю над частиною території Луганської та Донецької областей, анексії Автономної Республіки Крим рекордними з 2001 р.

інфляційними процесами – 124,9% у 2014 р., тоді як під час світової фінансово-економічної рецесії 2008–2009 рр. указаний рівень не перевищив значення у 122,3% [25]. Тенденція зростання прямих іноземних інвестицій у сектор відновилися лише з 2016 р., наприкінці 2017 р. вони вже становили 586,2 млн дол. США, а станом на 31 грудня 2019 р. порівняно з попереднім роком у цінах відповідних років знову спостерігаємо скорочення майже в 7%, або 36,5 млн дол. США, з 30-відсотковим значенням частки іноземних інвестицій у тваринництві [26]. При цьому частка сільського господарства в загальних капіталовкладеннях за останні десять років не перевищувала значення в 6%, а переробно-харчової промисловості – 5,5%. Нагадаємо, що, за розрахунками ННЦ «Інститут аграрної економіки» [27], для сталого розвитку аграрного сектору щороку необхідно не менше 75 млрд грн (або 2,7 млрд дол. США), однак, за прогнозами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [24], у 2020 і 2021 рр. скорочення (за песимістичним сценарієм розвитку подій навколо пандемії коронавірусу COVID-19) припливу іноземних інвестицій в економіку становитиме -3,5% і -2,8% відповідно, поглиблюючи відставання необхідного й наявного обсягу інвестування для досягнення глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства»;

– скорочення чисельності населення, яке проживає в сільській місцевості у цілому та зайнятих в аграрному секторі економіки зокрема: співвідношення між міським і сільським населенням України змінилося від 67:33 у 2000 р. до 70:30 у 2019 р. [28], загальна чисельність сільського населення за цей період скоротилася майже на 3 млн осіб, а зайнятих у сільському господарстві, мисливстві, рибальстві – до 2 937,6 тис осіб із 16 360,9 тис осіб усього зайнятих в економіці [29];

– нестабільність конкурентних позицій вітчизняної агропродукції на зовнішніх ринках через відсутність у сільськогосподарських товаровиробників мотивації до екологізації та незавершеність процесів адаптації до європейських вимог щодо якості, безпечності й простежуваності харчових продуктів (зокрема, впровадження Hazard Analysis and Critical Control Point [30], станом 20 вересня 2018 р. ними охоплено лише 426 підприємств і 143 перебувають у процесі розроблення відповідної системи [31]) спричиняють подальше інерціювання перегину в обсягах експорту сільськогосподарської сировини та продукції переробно-харчової промисловості.

Державні фінанси детерміновані фінансуванням відповідних бюджетних програм підтримки розвитку аграрного сектору економіки, інвестиціями, у тому числі державними, відіграють визна-

Умовні позначення:

* – за винятком Австралії та Нової Зеландії.

Рис. 2. Динаміка індексу сільськогосподарської орієнтації (АОІ) державних фінансів

Джерело: узагальнено авторами за [34]

чальну роль у вирішенні світової продовольчої проблеми, подоланні бідності, підвищенні продовольчої безпеки, створенні робочих місць та стійкості до кліматичних потрясінь і стихійних лих. Нагадаємо, що, відповідно до пріоритетів запобігання зміні клімату та адаптації до нього в сільському, лісовому і рибному господарствах України до 2030 р. [32], підготовлених Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, станом на 2020 р. в усіх областях України вдвічі збільшилася кількість днів із високими денними температурами повітря (вище +30°C), тривалість активної вегетації в середньому на десять днів (до 2030 р. ймовірно продовження періоду росту і розвитку теплолюбних культур ще на десять днів), розширилися посушливі площі за одночасного підвищення частоти посух (кількість літніх та осінніх посух до 2030 р. може збільшитися на 15–30%). Такі «теплові хвилі» спричиняють передчасне дозрівання ярих сільськогосподарських культур, знижують їх урожайність, збільшують ризики

вимерзання й загибелі посівів від тривалого залягання притертої льодяної кірки, загострюють проблему недостатньої міжсекторальної координації бюджетних пріоритетів у фінансуванні заходів із модернізації та розвитку транспортної логістики, підвищення кліматичної стійкості наявних і майбутніх сільськогосподарських будівель/споруд (теплиць), підтримки захисної та стабілізуючої функцій екосистем – лісових насаджень уздовж річок та схилів.

Однак агреговані державні витрати на аграрний сектор з урахуванням його внеску в економічний розвиток, сталість природокористування і збереження біорізноманіття набули тенденції до суттєвого скорочення в період 2001–2017 рр. Так, на глобо-рівні індекс орієнтації на сільське господарство (АОІ) – частка державних витрат на сільське господарство, поділена на частку ВВП від його діяльності [33], – скоротилася від 0,42 у 2001 р. до 0,26 у 2017 р. (рис. 2), наблизивши його до 1/3 частини витрат 1980-х років. Із 2015 по 2017 р.

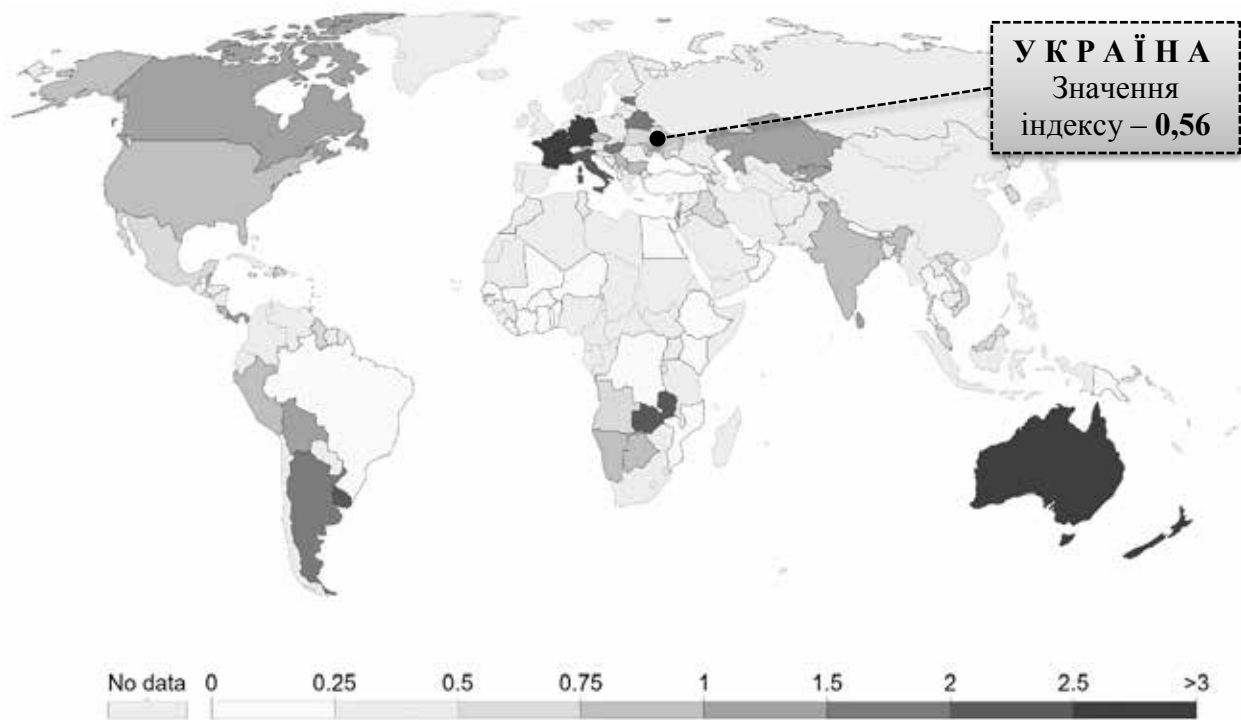

Рис. 3. Градація АОІ на глобо-рівні у 2015 р.

Джерело: відтворено авторами за [35]

середній АОІ був найвищим у Північній Африці та Західній Азії (0,42), а найнижчим – у Африці на південь від Сахари (0,20). Частка секторальної підтримки (допомоги) сільському господарству (АОІ) країн – членів Комітету з питань розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку

також суттєво знизилася у цей період: із майже 25 % у середині 1980-х років до лише 7% у 2017 р., а це 12,6 млрд дол. США.

Україна одразу після набуття незалежності (1991 р.) активно субсидіювала аграрний сектор економіки в різних формах. При цьому, за розра-

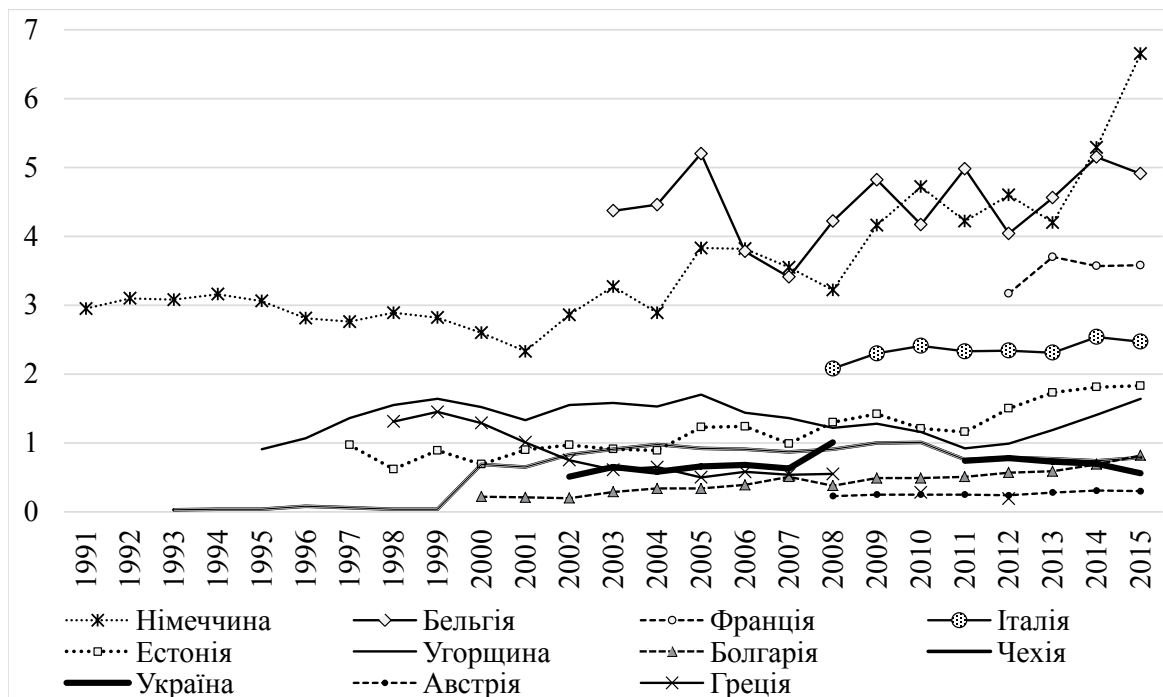

Рис. 4. Порівняння значення АОІ України з країнами – членами Європейського Союзу

Джерело: відтворено авторами за [35]

хунками Організації економічного співробітництва та розвитку, до 2017 р. лєвова частка його державної підтримки надходила до агропродуцентів не у формі прямого державного субсидування, як прийнято, наприклад, у країнах – членах Європейського Союзу, а податкових пільг, що були знаковими для започаткованої ще Л.Д. Кучмою аграрної (земельної) реформи. Зокрема, спеціальний режим оподаткування ПДВ діяльності в агрофермі (сільське, лісове та рибне господарства) давав змогу не сплачувати до бюджету різницю між податковим зобов'язанням і податковим кредитом, а використовувати її для закупівлі виробничих ресурсів. Окрім указанного спеціального режиму ПДВ, протягом кількох років агропродуценти були звільнені від сплати значної частини податків, натомість сплачуючи лише фіксований сільськогосподарський податок у розмірі 1% своїх доходів. Такі безпрецедентні витрати державного бюджету України на тлі заходів із формування «скелета» податкової системи (Податковий кодекс України та План заходів щодо реалізації Стратегії розвитку системи управління державними фінансами на 2013–2017 рр.), рівня податкоспроможності економіки та затягування з проведенням земельної реформи віднесли Україну у 2015 р. до групи країн (Мексика – 0,74; Ангола – 0,73; Малайзія – 0,7; Південна Корея – 0,68; Домініканська Республіка – 0,66; В'єтнам – 0,6; о. Гуана – 0,58; Ізраїль і Україна – 0,56 та Ірак – 0,54), в яких діапазон варіації значення АОІ коливається в межах 0,5–0,75 (рис. 3), де вона розділила 8-е та 9-е місце з Ізраїлем.

Зауважимо, що в період рейтингування Україна, з одного боку, мала валідну й ратифіковану Угоду про асоціацію з Європейським Союзом [36], а відповідно, наміри наблизити правила та програми фінансово-бюджетної підтримки до найкращих практик країн – членів ЄС, а з іншого – завершила реалізацію завдань у рамках Цілей розвитку тисячоліття до 2015 р. за одночасної орієнтації розвитку інституційної й фінансово-бюджетної спроможності на досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 р. У цьому контексті вбачаємо доцільним зауважити таке.

По-перше, за дотичними до аграрного сектору економіки індикаторами виконання національних завдань у рамках Цілей розвитку тисячоліття, зокрема за глобо-критеріями подолання бідності (ціль № 1), сталого розвитку довкілля (ціль № 7) та глобального партнерства для розвитку (ціль № 8), відповідно до даних, наведених у національній доповіді [37], зафіксовано або повну відсутність (ціль № 1), або наявність лише часткового прогресу (цілі №№ 7 і 8). Такий ефект, на нашу думку, зумовлений недостатньою мірою орієнтованості державних фінансів на аграрний сектор національної економіки, зокрема в період реаліза-

ції Цілей розвитку тисячоліття АОІ мала не лише суттєвий рівень варіації, а й негативну тенденцію до скорочення відповідних бюджетних витрат, особливо після світової фінансово-економічної рецесії – з 1,01 у 2008 р. до 0,56 у 2015 р. (рис. 4).

По-друге, новий вектор у розвитку бюджетного устрою в цілому та сфери управління державними фінансами, заданий Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [38], визначився 28 грудня 2014 р. з ухваленням змін до Податкового та Бюджетного кодексів України, зокрема основними податками, які наповнюють місцеві бюджети, стали: 60% податку на доходи фізичних осіб, 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, 100% єдиного податку, 100% податку на майно, 100% плати за землю, 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності, 100% плати за надання адміністративних послуг та 25% екологічного податку. Ці новації визначили не лише нову фінансову базу органів місцевого самоврядування, систему бюджетного вирівнювання, встановили новий розподіл загальнодержавних податків та запровадили нові місцеві податки, а й створили інституційні, регуляторні та фінансово-економічні стимули для подолання ризиків реалізації національно пріоритизованих завдань Цілей сталого розвитку, у т. ч. у частині високого рівня залежності територій від центру, інфраструктурної та фінансової слабкості громад, соціально-економічної деградації сільської місцевості, високого рівня дотаційності громад та низької інвестиційної привабливості територій, особливо віднесених до депресивного (сільського) розвитку.

По-третє, у 2017 р. в Україні в рамках другої ітерації реформи державних фінансів відбулася зміна полюсів у непрямій та прямій державній підтримці, було започатковано поетапну модернізацію застосовуваних механізмів прямого субсидування аграрного сектору економіки. Так, у законах України «Про Державний бюджет України на 2018 р.» та «Про Державний бюджет України на 2019 р.» на заходи державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки, у т. ч. надання кредитів фермерським господарствам у цілому, передбачалися бюджетні призначення в обсязі майже 4,3 і 5,9 млрд грн відповідно, що в середньому не перевищує значення в 0,7% вартості випуску продукції в сільському господарстві у фактичних ринкових цінах, тоді як Бюджетним кодексом України (Розділ VI «Прикінцеві та перехідні положення», п. 42) установлено, що у 2017–2021 рр. щорічний обсяг коштів Державного бюджету України, які спрямовуються на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників, становить не менше одного відсотка випуску продукції в сільському господарстві. Тому не випадково у звіті Продовольчої та сіль-

ськогосподарської організації ООН (ФАО) щодо потенціалу реалізації Україною аграрних глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 р. [39] зазначено про недостатній рівень орієнтованості державних фінансів як на фінансування відповідних агропрограм, так і на підготовку необхідних статистичних зведень для оцінювання прогресу.

Указані вище деструкції між розвитком державних фінансів і аграрного сектору економіки спричиняють поглиблення віддаленості у цільових, фактичних і прогнозних значеннях досягнення Україною відповідних аграрних цілей (табл. 3), що на тлі високої ймовірності скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської сировини та переробно-харчової промисловості внаслідок коронакризи (за оцінками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [24], у 2020 р. – зменшення на 8%, а в 2021 р. – незначне підвищення на 1%) вимагає вжиття низки заходів збалансування цільових орієнтирів в аграрній політиці та розвитку системи управління державними фінансами.

Серед імовірних заходів центральне місце посідає відновлення в системі центральних органів виконавчої влади спеціалізованого державного інституту, який опікуватиметься питаннями діяльності та досягнення аграрним сектором економіки відповідних завдань Цілей сталого розвитку, особливо в умовах запровадження з липня 2021 р. моделі вільного обігу земель сільськогосподарського призначення, балансування бюджетних видатків (дефіциту) з необхідністю реальної, а не номінальної фінансово-кредитної підтримки купівлі дрібними фермерськими господарствами сільськогосподарських земель, незважаючи на високу ймовірність секвестру видатків державного бюджету. Крім того, ця ініціатива дасть змогу в подальшому:

– актуалізувати положення Закону України «Про державну підтримку сільського господарства» стратегічними напрямками державної підтримки аграрного сектору економіки (не менше ніж на п'ятирічний термін та з урахуванням досягнутих і прогнозних параметрів індикаторів глобальної «Подолання голоду, досягнення продовольчої без-

Таблиця 3

Динаміка віддаленості цільових і фактичних значень досягнення Україною глобальної «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства»

Назва індикатора	Фактично досягнутий рівень				Цільові вимірники		Прогноз досягнення цільового вимірника у 2020 р.*
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2020 р.	2025 р.	
Споживання м'яса в розрахунок на одну особу, кг/рік	50,9	51,4	51,7	52,8	61,0	71	Низька
Споживання молока в розрахунок на одну особу, кг/рік	209,9	209,5	200	197,7	270	320	Наднизька
Споживання фруктів у розрахунок на одну особу, кг/рік	50,9	49,7	52,8	57,8	65,0	78	Середня
Продуктивність праці в сільському господарстві, тис дол. США на одного зайнятого	8,68	8,71	9,3	10,89	10,0	12,5	Висока
Індекс сільськогосподарської продукції, %	95,2	106,3	97,8	108,1	102	102	Висока
Індекс виробництва харчових продуктів, %	87,2	106,0	104,2	98,5	103	103	Середня
Частка продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКТЗЕД, %	38,3	42,0	41,0	39,4	51	57	Наднизька
Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	1,0	0,9	0,7	н/д**	1,1	1,3	Наднизька
Індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний), %	144,4	108,5	113,4	111,5	105	105	Наднизька

Умовні позначення:

* – авторська екстраполяція на основі емпіричних кривих досліджуваних індикаторів досягнення національно пріоритизованих Цілей сталого розвитку, результатів реформування системи управління державними фінансами та впливу коронакризи;

** – 2 серпня 2019 р. набрав чинності Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», яким передбачається створення Міністерством аграрної політики та продовольства України Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Джерело: узагальнено авторами за [40]

пеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» – див. табл. 3), у т. ч. за допомогою фінансово-бюджетного інструментарію, широко застосовуваного в країнах – членах Європейського Союзу;

– доповнити результативні показники бюджетних програм (КПКВК 1201010 «Керівництво та управління у сфері розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства», КПКВК 1201050 «Наукова і науково-технічна діяльність у сфері розвитку агропромислового комплексу, стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції», КПКВК 1201060 «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу», КПКВК 1201090 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі», КПКВК 1202020 «Проведення земельної реформи» та КПКВК 1201270 «Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду») індикаторами досягнення Україною глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства», наближеними та транспарентними (до практики Продовольчої та сільськогосподарська організація ООН) вимірниками прогресу її реалізації, відповідного рівня бюджетної орієнтованості, розвитку державних фінансів, наприклад, через АОІ;

– підготувати пропозиції щодо актуалізації завдань і складу Координаційної ради з питань реформування державного управління, створення міжвідомчої та спеціальної робочих груп із реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 рр., що реально функціонуватимуть, за участю спеціалізованого центрального органу виконавчої влади для максимально широкого врахування необхідних трансформаційних зрушень у фінансуванні заходів аграрної політики, спрямованих на досягнення Глобальних Цілей сталого розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України передбачає узгодженість економічних, екологічних і соціальних пріоритетів, а стабільність державних фінансів, відповідність напрямів їх модернізації (реформування) крізь призму найкращих європейських практик та соціально-економічних і аграрних реалій створює ефект сталої інерції аграрної політики в напрямі глобо-цілі «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства». Однак без відновлення центрального органу виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики, яким донедавна було Міністерство аграрної політики та продовольства України, реалізація моделі

подальшого збалансування державних фінансів з агросекторальними пріоритетами, вираженого, зокрема, в значеннях АОІ, являє собою лише «паперову» амбітну ціль.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.04.2020).
2. Цілі Сталого Розвитку: Україна : національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL : http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 21.04.2020).
3. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020).
4. Оцінювання державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП) в Україні, 2019 р. : звіт з ефективності управління державними фінансами / Група Світового банку. 2019. 20 листопада. URL : <http://documents.worldbank.org/curated/en/135551586467375931/pdf/Ukraine-2019-Public-Expenditure-and-Financial-Accountability-PEFA-Performance-Assessment-Report.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).
5. Петруха С.В. Ринкова трансформація аграрного сектору економіки України: від аграрної кризи до формування підвалин реалізації глобальних Цілей сталого розвитку. *Агросвіт*. 2017. № 18. С. 3–46.
6. Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 року за 2019 рік (попередні дані) / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2019p.xlsx (дата звернення: 21.04.2020).
7. Daly H. Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Boston, Mass. : Beacon Press, 1997. 264 p.
8. Our Common Future : Report / World Commission on Environment and Development. 1987. URL : https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un_-milestones-in-sustainable-development/1987-brundtland-report.html (дата звернення: 21.04.2020).
9. Трофимова В.В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 33–37.
10. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 21.04.2020).
11. Про схвалення Стратегії подолання бідності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/pras/248898080> (дата звернення: 21.04.2020).
12. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т.І. Єфименко ; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2017. 496 с.

13. Фінанси / за заг. ред. І.О. Лютого. Київ : Ліра-К, 2019. 732 с.

14. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020).

15. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 415-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020).

16. The Global Competitiveness Report 2019 / ed. by K. Schwab. Geneva : World Economic Forum, 2019. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 21.04.2020).

17. The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights / World Economic Forum. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (дата звернення: 21.04.2020).

18. Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 № 595-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020).

19. Петруха С.В. Державне антикризове регулювання аграрного сектору економіки України : монографія ; Ін-т екон.-правових досліджень. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 524 с.

20. Petrukha S., Stakhov B. The agrarian sector of economy: problems of sustainable development in the context of global economic dynamics slowdown, increasing the uncertainty and institutional contradiction. Innovative scientific researches: European development trends and regional aspect. 2nd ed. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2020. P. 174–220.

21. Ковальова О.В. Структурна політика та трансформації в аграрному секторі економіки : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 320 с.

22. Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rrv_sgp_u.html (дата звернення: 21.04.2020).

23. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності у промисловості за місяць у 2020 році / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_prom_m/Zp_pr_m_u/arh_prm_u.htm (дата звернення: 21.04.2020).

24. Випуск «Україна у 2020–2021 роках: наслідки пандемії. Консенсус-прогноз» / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2020. Квітень. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5d3fea53-45e7-4641-8d48-f0c865a24471&title=VipuskukrainaU2020-2021-Rokakh-NaslidkiPandemii-Konsensusprognoz-kviten2020> (дата звернення: 21.04.2020).

25. Індекс інфляції / Мінфін. 2020. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2014/> (дата звернення: 21.04.2020).

26. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2010–2019) / Державна служба статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 21.04.2020).

27. НААН: Потреба сільського господарства в інвестиціях – принаймні 75 млрд грн на рік / НААН України. 2018. 22 листопада. URL : <http://naas.gov.ua/newsall/newsnaan/4645/> (дата звернення: 21.04.2020).

28. Населення / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html (дата звернення: 21.04.2020).

29. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012–2018 роках (КВЕД-2010) / Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm (дата звернення: 21.04.2020).

30. Петруха С.В. Гармонізація системи технічного регулювання для аграрного сектору України в контексті локалізації кризових викликів та забезпечення сталого сільського розвитку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 45. Т. 2. С. 53–63. URL : <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/128731> (дата звернення: 21.04.2020).

31. Систему НАССР впровадили понад 400 українських підприємств. MilkUA. Info. 2018. 14 вересня. URL : <http://milkua.info/uk/post/sistemu-nassr-vprovadili-ponad-400-ukrainskih-pidpriemstv> (дата звернення: 21.04.2020).

32. Пріоритети із запобігання зміні клімату та адаптації до неї у сільському, лісовому та рибному господарствах України до 2030 року / Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL : <http://www.fao.org/3/ca7466uk/CA7466UK.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).

33. Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture / Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2020. March. URL : <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-02-0A-01.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).

34. Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture / Department of Economic and Social Affairs of the United Nations. URL : <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/goal-02/> (дата звернення: 21.04.2020).

35. Agriculture orientation index for government expenditures, 2015. URL : <https://ourworldindata.org/grapher/agriculture-orientation-index?country=UKR> (дата звернення: 21.04.2020).

36. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 21.04.2020).

37. Цілі Розвитку Тисячоліття Україна: 2000–2015 : національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2015. URL : http://un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf (дата звернення: 21.04.2020).

38. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020).

39. Statistical Capacity Assessment for the FAO-relevant SDG Indicators 2018/19: Ukraine / Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL : <http://www.fao.org/3/ca6173en/ca6173en.pdf> (дата звернення: 21.04.2020).

40. Цілі сталого розвитку : моніторинговий звіт / Державна служба статистики України. 2019. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf (дата звернення: 21.04.2020).

REFERENCES:

1. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

2. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017) Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina : nats. dopovid [Sustainable Development Goals: Ukraine: national report]. Available at: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2020 roky [On the approval of the Strategy for reforming the public financial management system for 2017–2020] (Decree No. 142-p, February 8). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

4. World Bank Group (2019, November 20) Otsiniuvannia derzhavnykh vydatkiv ta finansovoi pidzvitnosti (DVFP) v Ukraini, 2019 r. : zvit z efektyvnosti upravlinnia derzhavnymy finansamy [Public Expenditure Assessment and Financial Accountability (PIFF) in Ukraine, 2019: Public Finance Management Performance Report]. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/135551586467375931/pdf/Ukraine-2019-Public-Expenditure-and-Financial-Accountability-PEFA-Performance-Assessment-Report.pdf>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

5. Petrukha S. V. (2017) Rynkova transformatsiia ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy: vid ahrarynoi kryzy do formuvannia pidvalyn realizatsii hlobalnykh Tsilei staloho rozvytku [Market transformation of the agrarian sector of the Ukrainian economy: from the agrarian crisis to the formation of foundations for the implementation of the global goals of sustainable development]. *Agrosvit*, 18, pp. 3–46. (in Ukrainian).

6. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Produktsiia silskoho hospodarstva u postiinykh tsinakh 2010 roku za 2019 rik (poperedni dani) [Agricultural output at constant 2010 prices for 2019 (preliminary data)]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2019p.xlsx. (in Ukrainian).

7. Daly H. (1997) Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Boston, Mass.: Beacon Press.

8. World Commission on Environment and Development (1987) Our Common Future: Report. Available at: https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/international-cooperation/2030agenda/un_-_milestones-in-sustainable-development/1987--brundtland-report.html. (accessed 21 April 2020).

9. Trofymova V. V. (2010) Kontsepsiia staloho rozvytku yak osnova postindustrialnykh modelei rozvytku [The concept of sustainable development as a basis for post-industrial development models]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 8, pp. 33–37. (in Ukrainian).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2019) Pro Osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [About the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030] (Law No. 2697-VIII, February 28). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016) Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti [Approving the Poverty Reduction Strategy] (Decree No. 161-p, March 16). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248898080>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

12. Iefymenko T. I. (Ed.) (2017). Derzhavni finansy Ukrainy: rozvytok ta upravlinnia zminamy (problemy ekonomichnoi bezpeky) [Public Finances of Ukraine: Development and Change Management (Economic Security Issues)]. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management”. (in Ukrainian).

13. Liutyi I. O. (Ed.) (2019). Finansy [Finances]. Kyiv: lira-K. (in Ukrainian).

14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) Pro Stratehiu rozvytku systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy [On the Strategy for the Development of the Public Finance Management System] (Decree No. 774-p, August 1). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2020 roky [On Approval of the Action Plan for Implementation of the Strategy for Reforming the Public Financial Management System for 2017–2020] (Decree No. 415-p, May 24). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

16. Schwab K. (2019) The Global Competitiveness Report 2019. Geneva: World Economic Forum, 2019. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf. (accessed 21 April 2020).

17. World Economic Forum (2018) The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf. (accessed 21 April 2020).

18. Pro skhvalennia Stratehii spryiannia zaluchenniu pryvatnykh investytsii u silske hospodarstvo na period do 2023 roku [Approving the Strategy for Promoting Private Investment in Agriculture for the Period up to 2023] (Decree No. 595-p, July 5). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

19. Petrukha S. V. (2018) Derzhavne antykrizove rehuliuвання ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [State anti-crisis regulation of the agrarian sector of the Ukrainian economy]. Kyiv: TSUL. (in Ukrainian).
20. Petrukha S., Stakhov B. (2020) The agrarian sector of economy: problems of sustainable development in the context of global economic dynamics slowdown, increasing the uncertainty and institutional contradiction. Innovative scientific researches: European development trends and regional aspect (2nd ed). Riga, Latvia: Baltija Publishing, pp. 174–220.
21. Kovalova O. V. (2019) Strukturna polityka ta transformatsii v ahrarnomu sektori ekonomiky [Structural Policies and Transformations in the Agricultural Sector]. Kyiv: NNTs «IAE». (in Ukrainian).
22. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Riven rentabelnosti vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [The level of profitability of agricultural production in agricultural enterprises]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rrv_sgp_u.html. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
23. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Serednia zarobitna plata za vydamy ekonomichnoi diialnosti u promyslovosti za misiats u 2020 rotsi [Average wages by type of economic activity in industry per month in 2020]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_prom_m/Zp_pr_m_u/arh_prm_u.htm. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
24. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine (2020, April) Vypusk "Ukraina u 2020–2021 rokakh: naslidky pandemii. Konsensus-prohnoz" [Issue "Ukraine in 2020–2021: Impacts of a Pandemic. Consensus Forecast"]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5d3fea53-45e7-4641-8d48-f0c865a24471&title=VipuskukrainaU2020-2021-Rokakh-NaslidkiPandemii-Konsensusprohnoz-kviten2020->. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
25. Indeks inflatsii [Inflation Index] (2020). Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2014/>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
26. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Priami investytsii (aktsionernyi kapital) v ekonomitsi Ukrainy/z Ukrainy: za krainamy svitu; krainamy YeS; vydamy ekonomichnoi diialnosti; po rehionakh (2010–2019) [Direct investment (equity) in the economy of Ukraine / from Ukraine: by countries of the world; EU countries; types of economic activity; by region (2010–2019)]. Available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
27. NAAS of Ukraine (2018, November 22) NAAN: Potreba silskoho hospodarstva v investytsiiakh – prynaimni 75 mlrd hrn na rik [NAAN: The need for agriculture in investment is at least UAH 75 billion a year]. Available at: <http://naas.gov.ua/newsall/newsnaan/4645/>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
28. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Naselennia [Population]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
29. State Statistics Service of Ukraine (n. d.) Employed population by type of economic activity in 2012–2018 (NACE-2010) [Employed population by type of economic activity in 2012–2018 (NACE-2010)]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
30. Petrukha S. V. (2017) Harmonizatsiia systemy tekhnichnoho rehuliuвання dlia ahrarnoho sektoru ukrainy v konteksti lokalizatsii kryzovykh vyklykiv ta zabezpechennia staloho silskoho rozvytku [Harmonization of the technical regulation system for the agrarian sector of Ukraine in the context of localization of crisis challenges and ensuring sustainable rural development]. *Scientific Works of Cherkasy State Technological University Series Economic Sciences*, 45 (2), pp. 53–63. Available at: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/128731>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
31. MilkUA. Info (2018, September 14). Systemu NASSR vprovadyly ponad 400 ukrainskykh pidpriemstv [The HACCP system was implemented by over 400 Ukrainian enterprises]. Available at: <http://milkua.info/uk/post/systemu-nassr-vprovadili-ponad-400-ukrainskih-pidpriemstv>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
32. Food and Agriculture Organization of the United Nations (n. d.) Priorytety z zapobihannia zmini klimatu ta adaptatsii do nei u silskomu, lisovomu ta rybnomu hospodarstvakh Ukrainy do 2030 roku [Priorities for climate change prevention and adaptation in agriculture, forestry and fisheries in Ukraine by 2030]. Available at: <http://www.fao.org/3/ca7466uk/CA7466UK.pdf>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
33. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2020, March) Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture. Available at: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-02-0A-01.pdf>. (accessed 21 April 2020).
34. Department of Economic and Social Affairs of the United Nations (n. d.) Goal 2: End hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture. Available at: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/goal-02/>. (accessed 21 April 2020).
35. Agriculture orientation index for government expenditures, 2015. Available at: <https://ourworldindata.org/grapher/agriculture-orientation-index?country=UKR>. (accessed 21 April 2020).
36. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community, and their Member States, of the other part]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
37. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2015) Tsili Rozvytku Tysiacholittia Ukraina: 2000–2015 : nats. dopovid [Millennium Development Goals Ukraine: 2000–2015: national report]. Available at: http://un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).
38. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samo-

vriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini [On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine] (Decree No. 333-p, April 1). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).

39. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (n. d.) Statistical Capacity Assessment for the FAO-relevant SDG Indicators 2018/19: Ukraine.

Available at: <http://www.fao.org/3/ca6173en/ca6173en.pdf>. (accessed 21 April 2020).

40. State Statistics Service of Ukraine (2019) Tsili staloho rozvytku : monitorynhovyi zvit / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Sustainable Development Goals: Monitoring Report]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf. (in Ukrainian) (accessed 21 April 2020).